

DE PLAGA MUSCARUM: ELS MALS DE FRANÇA A LES CRÒNIQUES CATALANES MEDIEVALS*

0. INTRODUCCIÓ

És ben sabut que la conquesta de Sicília per Pere el Gran va tenir una resposta contundent des de la Santa Seu: el pontífex romà, Martí IV, que, com les cròniques catalanes destaquen repetidament, era francès, va excomunicar el rei d'Aragó, el va desposseir de tota la seua terra i va fer predicar la croada contra els seus regnes.¹ La casa de França havia de ser la gran beneficiada d'aquestes disposicions: Carles de Valois, fill de Felip III l'Ardit, rei de França, va rebre la investidura del regne d'Aragó i, l'any 1285, un colossal exèrcit manat pel mateix sobirà francès, els seus hereus i el legat pontifici Jean Cholet va emprendre la marxa cap a terres catalanes per tal de prendre possessió dels nous dominis.²

* Aquest treball forma part del projecte d'investigació BFF 2002-04197-Co3-01, que es desenvolupa a la Universitat de València amb el suport del Ministeri de Ciència i Tecnologia.

1. Totes les citacions de Desclot que faré ací procedeixen de l'edició curada per Coll i Alentorn (Desclot 1949-51). Quant a la *Crònica* de Muntaner, faré servir el text de les *Quatre grans cròniques* (Soldevila 1971). També tinc en compte les altres cròniques catalanes, com les *Gesta Comitum Barcinonensium* (Barrau-Dihigo 1925), font essencial de la *Crònica general de Pere el Cerimoniós* (Soberanas 1961), o textos més tardans com les *Històries e conquestes del Realme d'Aragó e Principat de Catalunya* de Pere Tomic (citaré per l'edició de Joan Iborra, tesi doctoral inèdita) o el pseudo-Berenguer de Puigpardines (Berenguer de Puigpardines 2000). Cal assenyalar que per a Desclot el mal capteniment de Martí IV envers Aragó s'explicava pels seus orígens francesos: «Per ço com és francesch e de la partida de Karles, e és gelós de ço qui és gran dret que esdevenga» (c. 86; III, 85). Per la seua banda, Muntaner, en parlar de la sentència d'excomunió, apunta: «E aquesta sentència donà papa Martí, qui era francès» (c. 78; 121), expressió que recorda el «Gallicus natione» (§32; Barrau-Dihigo 1925: 77, 20) de les *Gesta Comitum Barcinonensium*.

2. Per a la comprensió d'aquest ambient històric i, particularment, dels successos de les Vespres Sicilianes, vegeu el clàssic llibre d'Amari (1969), encara una font d'informació preciosa en molts aspectes tot i el pas dels anys. Cal advertir que aquesta obra cerca de dilucidar amb especial interès si les Vespres foren una revolta espontània o una conjuració ordida conjuntament pel rei d'Aragó i el basileu de Bizanci (interessat el segon a destorbar els plans de croada contra els grecs concebuts per Carles d'Anjou). El benemèrit historiador es decanta per la primera opció, però el problema ha estat abordat repetidament per la crítica posterior: vegeu

La desproporció numèrica entre invasors i defensors era tan manifesta que tot feia presagiar una còmoda i ràpida victòria dels primers. De fet, es tractava d'un estat d'opinió que les *Gesta Comitum Barcinonensium*, la *Crònica* de Bernat Desclot o la del mateix Ramon Muntaner van saber recollir. En efecte, els mots de Desclot, que ben probablement va ser testimoni ocular de molts dels episodis que ens relata,³ resulten força il·lustratius: segons el cronista, no hi havia ciutat prou gran per acollir tot l'exèrcit croat.⁴ L'anònim de les *Gesta*, per la seua banda, ens diu que les muntanyes pirenaïques resplendien amb la lluentor dels escuts dels soldats francesos, que les cobrien.⁵ I Muntaner ens presenta la host desplegada als plans de la seua Peralada natal, i afirma que l'espectacularitat de la visió havia impressionat el mateix rei de França i fins i tot el temerari rei Pere d'Aragó, que, enmig de tanta adversitat, s'havia encomanat molt devotament a Déu.⁶

Em sembla que cal tenir en compte la reacció cristiana i humil atribuïda per Muntaner al sobirà català, perquè, de fet, encaixa molt bé en la seua interpretació dels fets. Potser per això convé recordar que, en narrar-nos els preparatius bèl·lics del rei Felip, el cronista anticipa el desenllaç desastrós de l'empresa i l'explica des d'una lògica providencialista que veu en les derrotes dels enemics del casal d'Aragó la intervenció divina.⁷ Així doncs, l'episodi de la croada queda convertit en una prova més de la tesi que unifica

els treballs de Cartellieri (1904), Wieruszowski (1971), Geanakoplos (1959) i Runciman (1979), que posen èmfasi en l'existència d'una activitat diplomàtica intensa entre Constantinoble i Barcelona durant els anys previs a l'esclat del conflicte, de la qual deixen constància les fonts documentals.

3. Per al possible testimoni directe de Desclot d'alguns dels esdeveniments decisius de la croada (com el setge de Girona), vegeu el judici de Coll i Alentorn («Introducció» a Desclot 1949-51: I, 91-95).

4. «Quax no és cosa que's dege creure si hom no-u havia vist [...] tant era gran la ost, que si tota anàs ajustada e partís un dia d'un loch e volguessen anar en altre, no pogueren anar per res del món una legua, que no podían caber en nenguna ciutat per gran que fos» (c. 131; IV, 64-65).

5. «Refulgebat sol in clipeis aureis, et montes ab eis splendore fulgureo resplendebant» (§32; Barrau-Dihigo 1925: 78, 30-31).

6. Diu la *Crònica*: «E segurament que anc la host del rei de França no es poc tan bé veure negun temps con se veïa de la vila de Peralada, que no hi havia tenda neguna que no la pogués hom veure dels murs de Peralada. E com lo senyor rei d'Aragon los veé així tots, llevà los ulls al ceel e dix: —Ah, sènyer Déus! E què és açò que jo em veig davant? No em cuidava que entre tot lo món tanta de gent se pogués aplegar en un dia—. E així mateix viu tot lo navili en lo golf de Roses, que era tota infinitat de veer. E llavors lo senyor rei d'Aragó dix: —Sènyer ver Déus, plàcia't que no em desempars, ans l'ajuda vostra sia ab mi e ab més gents. E així con lo senyor rei se'n meravellava, sí es faïen tots aquells qui ho veïen; que el rei de França mateix e aquells qui ab ell eren, se'n donaven gran meravella, per ço con jamés s'erren vists justats con en aquell pla feïen» (c. 123; 724).

7. «Què us diré? Que el poder era tan gran que el rei de França amenava, que el poder de Déu hi era desconegut. Que tuit deïen: —Aitant poder mena lo rei de França, sí que tantost haurà tota la terra d'En Pere d'Aragon—. Sí que jamés no era nomenat en llur fet, sinó tan solament lo poder del rei de França [...] E així tots aquells del rei d'Aragon soplegaven al poder de Déu, e los altres en res no el coneixien. Per què oïres nostre senyor ver Déus con hi obrà del seu poder, qui és sobre tots altres poders, haver pietat dels pacients e donar-se greuge dels ergullosos e dels desconeixents» (c. 119; 720).

tota la *Crònica* i que és enunciada als primers capítols («E qui ab veritat guerreja e va, Déus lo exalta e li dóna victòria, e que ab poques gents fa vençe e destrovir moltes qui ab supèrbia e malvestat van e es fien més en llur poder que en lo poder de Déu», c. 1; 610). El binomi humilitat/supèrbia, aplicat a les actuacions dels protagonistes de la història, té, en aquest sentit, un paper fonamental. I la conclusió de Muntaner és clara: Déu confon el rei de França perquè l'irriten l'orgull irrefrenable i els pecats de la seua gent.

En efecte, l'oposició de l'orgull dels francesos a l'humilitat dels catalans és bàsica per a Muntaner en el descabdellament del pla diví de la història. Des d'aquesta perspectiva, resulta lògica la seua dura sentència a propòsit de la història francesa del segle XIII: «cent anys ha que la casa de França no féu res de que li vengués honor, ans los és venguda tota deshonor; e si es farà a tots aquells qui no van ab veritat e ab justícia» (c. 193; 800). Muntaner podia pensar en alguns episodis bastant importants de la història francesa de l'època, dels quals es fan ressò les cròniques catalanes: per exemple, les dues croades fracassades de sant Lluís, en la primera de les quals (1249), el rei fou fet presoner pel soldà d'Egipte després d'una greu pestilència que va aparèixer al camp dels croats francesos, derrota que va convulsionar l'Europa de l'època, i que va fer preguntar-se molts historiadors si la divinitat no estaria irada amb aquella host i per això feia que tot els sortís a l'inrevés.⁸

8. Cal recordar que el nostre Desclot afirma sobre el passatge de 1249 que sant Lluís i els seus germans «eren anats en terres d'estrays gens per destruir els e per tolre la lur terra» (c. 63; II, 182), uns mots prou freds per fer-nos pensar, com ja va assenyalar Coll i Alentorn, que «el cronista, tot i la seva profunda religiositat, no sembla aprovar la croada de sant Lluís contra Egipte» (Desclot 1949-51: I, 71, n. 108). Per la seua banda, els historiadors de l'expedició es mostraven perplexos a l'hora de donar una explicació plausible al fet que un exèrcit consagrat a la defensa de la fe de Jesucrist hagués estat derrotat pels enemics de la creu. Guillem de Nangis, a les *Gesta Sancti Ludovici*, no és massa explícit i diu que la causa de les adversitats va ser un judici diví ocult («oculto Dei iudicio», *RHG*, 21, 576) o, per ventura, els pecats d'alguns membres de la host («peccatis fortasse aliquorum exigentis», *ibidem*). Però el *Chronicon Maius* de Sant Martí de Llemotges es demana si algunes de les decisions preses per cavallers i pelegrins no haurien irritat Déu; la carestia, les malalties i les derrotes sofertes serien llavors una conseqüència lògica del seu capteniment: per la ràpida destrucció d'un exèrcit tan gran i que hom havia pogut aplegar amb moltes despeses, «uidetur enim quod Dominus irascatur nobis, uel quod alio modo uelit terram sibi uindicare» (*RHG*, 22, 767). I d'altres textos eliminen la disjuntiva i declaren obertament que la divinitat, irada amb ells, els procurava tota la dissort («irata illis Divinitate omnia in contrarium succedebant», Johannes de Columpna, *op. E mari historiarum*; *RHG*, 24, 151). Convé tenir en compte que el mateix Jean de Joinville, membre destacat de l'expedició, sembla desaprovat el capteniment dels croats després de la presa de Damietta, especialment la presència de prostitutes a la host, confirmada de boca del mateix sant Lluís: «Li baron, qui deussent garder le leur pour bien employer en lieu et en temps, se pristrent à donner les grans mangiers et les outrageuses viandes. Li commons peuples se prist aus foles femmes; dont il avint que li roys donna congié à tout plein de ses gens, quant nous revenimes de prison. Et je li demandai pour quoi il avoit ce fait; et il me dist que il avoit trouvé de certain que, au giet d'une pierre menue, entour son paveillon, tenoient cil leur bordiaus à cui il avoit donné congié, et au temps du plus grant meschief que li os eust onques esté» (c. 36; Jean de Joinville 1874: 92-94). Sobre els efectes que el desastre militar va tenir entre la cristiandat, *vid.* la *Chronica Maiora* de Mateu de París: «Dominum de iniusticia

Veiem, doncs, que hi ha en les cròniques una interpretació de les adversitats de França en la qual tenen molt de pes la moralització i una concepció providencialista de la història.⁹ Com s'articula, però, això en els capítols sobre la croada contra Catalunya? Cal advertir que els relats de Desclot i Muntaner estan farcits de petites historietes o *exempla* que sovint corresponen a motius folklòrics presents arreu de la literatura universal i que s'aprofiten per provar que la «ira de Déu» ha caigut sobre França per haver envaït injustament les terres del rei d'Aragó.¹⁰ De tots aquests episodis, potser el més conegut té a veure amb la pestilència que va acabar de desmoralitzar els invasors i els va fer desemparar la terra, que va donar lloc a la cèlebre llegenda de les mosques de sant Narcís i que serà precisament el que analitzarem tot seguit. El meu interès se centrarà en els següents punts: a) d'una banda, comentaré l'episodi de les mosques a través del testimoni que ens van deixar les cròniques catalanes i la resta de la historiografia medieval, tot i presentant les principals característiques que la inclusió de la història presenta a cada obra; b) de l'altra, em referiré breument a la llegenda com a motiu folklòric que remet a uns remots antecedents com el llibre de l'*Èxode*; c) finalment, tractaré de fer veure, a partir d'alguns exemples, com la nostra llegenda va ser presa com a base per a la narració d'altres situacions històriques posteriors.

I. LES MOSQUES DE GIRONA A LES CRÒNIQUES MEDIEVALS

Tot i no consignar l'aparició de la plaga de mosques, Ramon Muntaner veia clar que les malalties que s'havien estès a la host francesa durant el llarg i penós setge de Girona eren un signe inequívoc que els enemics, amb les seues malvades accions,

redarguentes, in urba blasfemie, que apostasiam uel heresiam sapere uidebantur, pre mentis amaritudine et doloris immanitate desipientes prorumpunt, et multorum cepit fides uacilare. Uenecia quoque ciuitas nobilissima et multe ciuitates Ytalie, quas inhabitant semichristiani, in apostasiam prolapsi essent...» (Mateu de París 1872-83; VI, 78).

9. Fet constatable si observem, per exemple, com tracten Desclot o Muntaner l'ascens de Carles d'Anjou i les seues lluites amb els Hohenstaufen pel control de Sicília, episodis que he pogut estudiar en un altre lloc (Aguilar 2004).

10. En efecte, aquest és un tret comú a l'estructura narrativa d'ambdues cròniques. Muntaner ens presenta, per exemple, la història de Na Mercadera de Peralada, «fort experta fembra, e gran e alta» (c. 124; 770), coneguda pel mateix cronista («que jo coneguí e viu», *ibidem*), que és capaç pel seu enginy i ardiment de capturar un cavaller francès una mica desorientat. Vet ací el tòpic de la dona forta i guerrera («Remarkably strong woman», F610.0.1 de Stith Thomson), que se serveix de l'estratagema de la disfressa («Disguise of woman in man's clothes», K1837) per sortir de la ciutat assetjada i decebre l'enemic. Notem com la *Crònica* interpreta en un sentit moralitzador el desenllaç del relat: la humiliació del cavaller és un signe clar de l'animadversió de Déu envers França («E així podets conèixer la ira de Déu si era ab ells», *ibidem*). Sembla que

s'havien guanyat la còlera de Déu. El cronista s'esforça a ponderar la magnitud de la pestilència: «E parec-ho bé, que la ira de Déu los venc dessus, que tanta d'enfermetat se mès en ells, que açò fo la major pestilència del món que anc Déus trametés a negunes gents» (c. 128; 779). La nostra *Crònica* no devia exagerar en aquest punt, perquè, de fet, la notícia va ser recollida per moltes cròniques, annals i crònics europeus de l'època, ni que fos en forma d'una nota breu. I no sembla gens gratuït el fet que moltes d'aquestes obres atorguen a la pesta un caràcter extraordinari, símptoma clar de la fascinació que va causar des de ben aviat. Si examinem les referències més breus, trobarem que el que ha estat dit és vàlid sobretot en el cas de la historiografia italiana. Un cronista genovès de finals del segle XIII, Jacopo Dòria, va incloure als seus *Annales Ianuenses* aquesta al·lusió a la desfeta de les tropes franceses a Aragó l'any 1285: «In eodem exercitu fuit fames et mortalitas *mirabilis*, et quod mirabile est audire, supervenerunt musce invise in tanta quantitate et tam nequissime, quod quasi omnes equos occiderunt» (Jacopo Dòria 1862: 314). Notem que Dòria, que qualifica el succés de *mirabilis*, només dona com a víctimes de la plaga els cavalls de l'enemic, però no ens parla de les baixes humanes. En canvi, la *Crònica* de Salimbene, que no parla explícitament de la pesta, sí que assenyala una gran mortaldat a la host del rei de França, produïda no pels colps dels seus oponents, sinó per la voluntat divina, que ordena la vida i la mort de totes les coses segons li plau: «Multi etiam de exercitu regis mortui sunt, non ab hoste percussi, sed a voluntate divina, qui omnia, quando vult, moriuntur et vivunt» (Salimbene de

Muntaner estava ben familiaritzat amb aquestes historietes, que devien circular de forma oral per tot l'entorn empordanenc, perquè també recull el cas de la Palomera, dona devotíssima que els francesos troben a l'església de Peralada, abraçada a la imatge de santa Maria, i que és martiritzada per uns quants picards sobre l'altar del temple. Observem com sentència la *Crònica* sobre aquestes atrocitats: «van venir los malvats de picards, qui era la pijor gent de la host, e especejaren tota la bona fembra sobre l'altar; e puis lligaven les bèsties als altars, e hi faïen totes sutzures, *d'on Déus los ne pagà molt ben*, segons que per avant entendrets» (c. 125; 771-772). Encara, convé recordar que el mateix cronista reporta la mort dels habitants de Sant Feliu, víctimes del foc i de la crueltat de l'almirall del rei de França («Victim lured into house and killed», K811; vegeu també «Victim burned in his own house», K812): «Sí que l'almirall del rei de França, con fo a Sent Feliu, trobà que tota la gent era fuita per les muntanyes, e féu cridar que tothom qui fos de Sent Feliu ne de tota la encontrada, qui volgués almoïna, que vengués, que ell la li faria. E les gents mesquines e els pobres e infants vengren a Sant Feliu molts; e com foren aquí, el almirall veé que no en venien més, féu metre aquesta gent en cases, que dix que els daria almoïna; e con foren en les cases, féu-hi metre foc, e cremà'ls tots. *Veus l'almoïna quina la los féu. E d'aquest helocaust podets entendre si en pujà lo fum envers lo ceel; que no us diré del fer, que el recontar és pietat e dolor. Déus, beneit sia Ell!, qui tant sofer, emperò a la fin de tot fa venjança*» (c. 127; 775). Pel que fa a Desclot, hom recordarà, sobretot, que al capítol 140 de la seua *Crònica* consigna un fet esdevingut a Perpinyà (feu aleshores del rei de Mallorca) durant l'estada dels croats: es tracta dels intents d'un comte francès (curiosament també de Picardia) de forçar l'esposa del seu amfitrió, un «rich hom» d'aquella vila. La dona, però, és el paradigma de la fidelitat conjugal i es nega a concedir-li els seus favors («Chaste woman resists advances of a conqueror», T324), actitud que li val la mort a mans del cavaller luxuriós. En descobrir el cadàver, el marit decideix de fer com si res no hagués passat i prepara la seua venjança. Quan arriba la nit,

Adam 1905-13: 594). Per la seua banda, Giovanni Villani ens ofereix una versió ja més completa i sembla que basada en arguments més racionals. Per al florentí, en efecte, la salut de l'exèrcit francès va començar a debilitar-se a causa de les dificultats connaturals a una situació tan dura com és el setge d'una ciutat: al camp dels assetjadors, la gran calor va accelerar la descomposició de les bèsties mortes, circumstància que va comportar l'aparició d'uns insectes (mosques i tàvecs) la picadura dels quals inoculava un verí que resultava igual de letal en els homes que en els cavalls. L'acció dels malèfics animalons va multiplicar els efectes de la pestilència i va accelerar el procés de corrupció de l'aire. Tan grans eren les molèsties que tot plegat causava —arriba a afirmar Villani— que el rei Felip es va penedir llavors d'haver pres la creu contra Pere d'Aragó.¹¹

En la mateixa línia que Villani trobem el representant més significatiu de la historiografia francesa del període, Guillem de Nangis, autor de les *Gesta Philippi tertii Francorum regis*. Nangis, que evidentment, representa el punt de vista antia-ragonès i no podia veure al darrere del fracàs de la croada la mà de la Providència, només dóna com a origen de les adversitats la manca d'avitallament que patien els francesos, com a conseqüència dels atacs per sorpresa de les gents del rei Pere contra les caravanes que portaven els aliments i del colp de mà definitiu de l'almirall Roger de Llúria, arribat des de Sicília, que havia destruït la major part de l'estol francès i eliminat el sistema de comunicacions per mar.¹² Des de ben aviat, però, aquest enfocament de Nangis va haver de conviure amb els judicis d'altres historiadors francesos que veien en l'aparició de la plaga un fet inaudit. Una crònica anònima dels reis de França que anota fets fins l'any 1286, per exemple, explica també amb detall les calamitats del setge de Girona, però notem que, en aquest cas, l'autor no es pot estar de constatar l'estupor causat pel funest espectacle de les mosques: «Et

ofereix vi blanc al comte i els seus acompanyants, que comencen a beure d'una forma tan desmesurada que aviat tots cauen en un son profund. Llavors, el prohòem entra a les cambres dels francesos i, amb l'ajuda de dos nebots seus, els degolla («Enemies invited to banquet and killed», K811.1 i «Victim killed while asleep in killer's house», K834).

11. Oferesc ací el passatge de la *Nuova Cronica*: «Ma stando al detto assedio, l'oste del re di Francia cominciò molto a scemare per cagione del lungo dimoro del campo in uno luogo fermo; per la molta ordura e carogna di bestie morte, per lo grande caldo v'apparìo diversa quantità di mosche e di tafani, i quali pareano avelenati, e pugnendo, e uomini e bestie ne morivano; e crebbe tanto la pestilenzia, che-ssi corruppe l'aria, e molta gente morieno nell'oste, onde al re di Francia, e al suo consiglio, e a tutta l'oste molto era grave, e volentieri vorrebbe lo re essere sofferto del suo saramento» (l. 9, c. cii).

12. «Sed dum obsessam sic tenebat civitatem, putans cives, quod ad ipsos victualia venire non poterant, fame perimere, magnum totius sui exercitus patitur detrimentum. Nam tantam æstus molestiam et quarundam muscarum importunitatem sustinebant, quod passim per exercitum moriebantur homines et iumenta: tantusque fetor ex equorum cadaveribus mortuorum per aera ascendeat, quod vix sanus aliquis in eodem loco eodem tempore poterat permanere. Petrus etiam de Aragoniam latens in insidiis, eos qui ad portum Rosarum pro victualibus exercitui asportandis ibant et revertebantur, saepe damnificabat in pluribus, si contigisset quod conductum peroptimum non haberent» (*RHG*, 21, 554).

il faisoit si grant chaut et i avoit tant de de mousches que ceus de lost n'i pooient durer; *ainçois en moroit tant chascun jour que c'estoit merveilles*. Et si i moroit tant de chevaux qu'il i avoit si grant pueur qu'il ne pooient durer en lost» (RHG, 22, 100).

Si exceptuem el cas de Ramon Muntaner, constatarem que, de tots els textos esmentats fins ara, no n'hi ha cap que relacioni la pesta de Girona amb els abusos de l'exèrcit francès. A tot estirar, tenim l'enigmàtic comentari de Salimbene, que explica els fets per un judici de Déu ocult. Ben cert és que, a l'hora d'avaluar les versions que presenten de forma explícita la pestilència com un càstig dels cels ens cal tenir en compte, d'una banda, a) el grup de cròniques catalanes representat per Bernat Desclot, la redacció llatina definitiva de les *Gesta Comitum* (sembla que enllestida a principis del segle XIV) i la *Crònica general* de Pere el Cerimoniós, que té en les *Gesta* una font fonamental; de l'altra, b) la historiografia siciliana medieval, representada per les històries de Niccolò Speciale i, sobretot, Bartolommeo di Neocastro.

Desclot descriu molt detalladament el rastre de barbàrie que el pas dels croats va deixant per les terres de Rosselló i l'Empordà: destrucció i saqueig de bones ciutats com Elna, massacre de la població civil, profanació dels llocs consagrats al culte diví, violació de monges, etc. Cada prova de la *sevitia Gallicorum* va sempre acompanyada de la corresponent advertència moralitzadora que avança l'esclat de la ira de Déu, que, finalment, té lloc al capítol 160 de la *Crònica*: la llarga resistència del vescomte de Cardona a Girona i les emboscades preparades per Pere i les seues petites forces, primer, i després el favor diví, que com diu Desclot (parafraçant Lc 1,52) ajuda els humils i castiga els superbs, van afeblint de forma decisiva el poder dels francesos.¹³ El primer que resulta destacable de la versió de la història recollida per Desclot és que el cronista distingeix dos temps en la pestilència. En un primer moment, en efecte, tenim les «pestilències de mosques», una plaga d'una magnitud mai no vista, que va afectar els cavalls de la host. Desclot és potser l'autor més antic de tots a parlar-ne, i també el primer a donar-nos una descripció dels insectes, si bé superficial: ens diu que les mosques eren «tan grosses e tan grans com una glan». També ens dóna dades sobre com infectaven els animals: amb una mala idea ben

13. «E nostra Senyor d'altra part, *qui tota vegada mantén los humils e poneix los argullosos*, tramès-los damunt en aquella ost pestilències, e malalties, e fam e totes malas venturas. Car primerament los tramès pestilències de mosques que hi hac, tantes que al romanent del món no foren anc vistes tantes ensems; e eren mosques bé tan grosses e tan grans com una glan, e entraven per les narils als cavalls e davall per lo ses, que no hi valien mantes, ne tanques de cuir, ne negun giny que fessen, que els ho poguessen vedar; e mantinent que els eren entrades per un dels llocs damunt dits, no hi havia tan forts ne tan poderós cavall, que tantost no caigués a terra mort fret, així que bé en moriren en aquella host, per aquelles mosques, quatre milia cavalls de preu e ben vint milia d'altres, sens tot si, *que anc la plaga que Déus donà en Egipte al rei Faraó no poc ésser major que aquesta*. E enaprès Déu donà sobre les gents d'aquella host diverses malalties e mortaldats, així que el terc d'aquelles gents tan grans, e especialment dels comtes e dels barons, moriren de diverses malalties que hom los donava, que no hi bastava hom a sebollir, tants ne morien tots dies» (c. 160; V,91-95).

remarcable, s'introduïen als seus cossos a través d'orificis com les orelles i «el ses», que és un eufemisme de Desclot, superant amb facilitat les mesures de protecció preses pels propietaris, i d'allà no en sortien fins que la pobra bèstia no queia morta a terra. Ni tan sols la fortalesa dels cavalls de guerra, els més bells i els de millor salut, podia superar els efectes del seu letal verí: d'aquests, 4000 es van perdre sense remei; els efectes es van quintuplicar en el cas de les bèsties de càrrega. En un segon moment, Desclot assenyala l'aparició de «diverses malalties e mortaldats» (95) entre els francesos, que van causar estralls especialment entre la noblesa i que es van endur les vides d'un terç de tot l'exèrcit. El cronista conclou d'una forma ben gràfica: no hi havia prou soterraments per donar sepultura a tants cadàvers.

Cal dir que la referència a les deu plagues d'Egipte de l'*Èxode* («que anc la plaga que Déus donà en Egipte al rei Faraó no poc ésser major que aquesta») es repeteix al relat de la pesta de les *Gesta Comitum Barcinonensium*, circumstància que va fer pensar Coll i Alentorn en la influència de la *Crònica* de Desclot. I, en efecte, hem pogut constatar que les *Gesta*, bé que més resumidament, confirmen les dades de Desclot sobre la destrucció dels llocs sagrats, amb la particularitat de ser ben probablement la primera crònica catalana que posa en escena el cos de sant Narcís, relíquia venerada —diu— amb especial devoció pels habitants de la zona, que és també víctima de l'ànsia de destrucció dels invasors. Convé notar, però, que, tot i que en aquest cas no se'ns parla d'una intervenció directa del sant ultratjat, l'anònim sí que relaciona les adversitats posteriors amb aquestes mostres contínues d'irreverència.¹⁴ Ara bé, convé posar de relleu que, a pesar de les concomitàncies existents en el relat de la pestilència, el text de les *Gesta* també difereix en alguns aspectes del de Desclot. La descripció dels insectes, per exemple, és ara molt més detallada: l'autor ens diu que són blaus d'una part i verds de l'altra, i encara sap apreciar en cada part una taca vermella («partim erant lividæ, partim virides, in quadam sui parte colorem rubeum denotantes»). En tot cas, del que no hi ha dubte és que la *Crònica general*

14. Les *Gesta*, en efecte, narren així la profanació del cos sant: «Destruxerunt pugnantes exterius ecclesiam Sancti Felicis, corpus beati Narcissi, quod ab incolis terræ huius in mirabili reuerentia habebatur, et multas alias reliquias sanctorum per partes minutissimas discernendo et irreuerentissime distrahendo, propter quod et alia multa mala sua in sequentes ignominias deuenerunt» (§41; Barrau Dihigo 1925: 84, 5-10). Llegim també com se'ns descriu la pestilència: «Immisit igitur Dominus tantam muscarum multitudinem in acies Gallicorum, quod satis iudicari poterat una de plagis maioribus Pharaonis, sicut et hi deteriores sunt et crudeliores in omnibus Pharaone. Muscæ istæ partim erant lividæ, partim virides, in quadam sui parte colorem rubeum denotantes; erant adeo venosæ, quod non poterant equum uel iumentum aliquod aliud tangere quin occiderent eum statim; sic quod ex ista plaga pro maiori parte equi exercitus perierunt et iumenta alia infinita. Tot fuerunt cadauera iumentorum et hominum occisorum, quod ær illorum fetore et putredine est infectus. Ex cuius infectione multi nobiles Gallici, comites et barones, et alii milites et pedites infiniti, morte præventi, de exercitu perierunt, sic quod per plagam istam ualde fuit diminutus numerus pugnantium. Istam eandem plagam sensit postæ rex Francorum» (§43; Barrau Dihigo 1925: 86, 6-18).

de Pere el Cerimoniós, titulada també usualment *Crònica de sant Joan de la Penya*, tradueix ben fidelment les *Gesta* en aquest i en molts altres passatges, fet comprovable a primer cop d'ull.¹⁵ Tanmateix, crec que no hem d'obviar una important modificació introduïda per aquesta crònica en el procés de la traducció: la lectura de les *Gesta* no ho especifica en cap moment, però ara sembla que entre les preferències de les mosques ja cal incloure els humans, amb els quals resulten igual de mortíferes: «E metien-se per lo nas e per les orelles de la gent e de les bèsties, e null temps no se n'eixien fins que eren morts».

Si amb les *Gesta* tenim una primera vinculació de sant Narcís amb la pestilència, el que ens ofereix una crònica com la *Historia Sicula* de Bartolommeo di Neocastro és, potser, la forma de la llegenda més acostada a la que avui coneixem. A l'obra d'aquest cronista sicilià de les darreries del segle XIII, la plaga de les mosques apareix estretament vinculada a l'heroica figura de Pere el Gran gairebé com a corol·lari de totes les seues gestes, i és anticipada a través de les profecies sobre aquest monarca que el narrador posa en boca de diversos personatges de la història. En Neocastro, en efecte, amb un llenguatge sibil·lí i ple de referències a Isaïes, Daniel, Ezequiel o l'*Apocalipsi*, el rei Pere és anunciat com el martell dels francesos, «malleus populi Gallicorum», una percepció compartida per les cròniques catalanes que, com les *Històries e conquestes del realme d'Aragó* de Pere Tomic, en lloc del sobrenom més conegut, és a dir, el Gran, anomenen el nostre rei «En Pere dels Francesos» (Iborra 1998: 233).¹⁶

15. Assenyalat amb cursiva les coincidències i amb negreta les innovacions introduïdes: «Après alguns dies, Nostre Senyor Déus [...] tramès-los maledicció de mosques. *E podià's bé jutjar una de les majors malediccions de Faraó, e eren d'aital figura e color que de l'una part eren blaves e de l'altra eren verdes, e en cascuna part part vermellura s'hi denotava. E eren així verinoses que tantost que cavall o altra bèstia tocaven, encontinent morien. E metien-se per lo nas e per les orelles de la gent e de les bèsties, e null temps no se n'eixien fins que eren morts, de la qual plaga tanta mortaldat se més en la dita host, que tornà fort a poc nombre de gent. E no tan solament comtes e altres barons hi moriren, hoc encara lo rei francès ne pres gran febre, e fo greuement malat*» (c. 36; Soberanas 1961: 145).

16. La *Historia Sicula* recull la llegenda sobre la concepció del rei Pere i els extraordinaris signes que la van acompanyar, relacionada pel mateix monarca a una dama siciliana. Soldevila sospita que aquesta és una «llegenda erudita [...] probablement inventada per ell [el Neocastro] damunt alguna referència anècdotica que pogué recollir en la cort siciliana de Pere el Gran» i destaca el «barroquisme delirant de la fantasia del Neocastro, posat a imaginar presagis» (Soldevila 1963: 19-20). El ben cert és, però, que el cronista treballava amb materials prou coneguts i estesos arreu de la literatura universal. El text, en efecte, recull molts dels motius que acompanyen els relats dels naixements dels herois: el trastorn de les forces de la natura (hom escolta «un tro immens», motiu F960.1.1.1. de Stith Thompson, «Thunder at king's birth»), el somni profètic de la mare (M312.0.4.), l'explanació dels misteris a càrrec d'un savi (carregada també de prediccions), etc... Si analitzem els elements més importants de la visió que Neocastro atribueix a la reina Violant, mare de Pere, copsarem de seguida l'especial relleu que prenen els fets de la croada contra Catalunya: el futur rei hi apareix figurat per un drac l'alè del qual fa tremolar les gents i que amb la seua cua no cessa de percutir mortalment els francesos («Domina etiam regina, cum et ipsa perterrita staret ante sacros pedes Dei Genitricis, somno rapta videbat,

La descripció que fa Neocastro del setge de Girona desdium molt de l'enèrgica i incansable defensa de què parlen les altres fonts. En conèixer l'arribada de l'enemic, tothom va fugir i la ciutat va quedar abandonada. Neocastro lamenta la destrucció a què els malvats francesos van sotmetre una ciutat tan bella, enderrocant els preciosos palaus i les cases a la recerca de tresors amagats, tasca feta en va perquè els gironins ja havien tingut bona cura d'endur-se'ls en fugir. En no trobar res de valor, hom va reduir-ho tot a pols i cendra.

La fúria dels croats va arribar a l'església de sant Feliu, on uns quants francesos van veure un bellíssim altar de marbre i un arca amb una inscripció: «Ací jau Sant Narcís de Girona, bisbe gironí». La reacció dels nouvinguts fou immediata: després d'argumentar que els catalans no podien ser santificats van començar a profanar el sepulcre.¹⁷ Neocastro es deté en detalls com el saqueig de les vestidures i les joies de la mòmia: els profanadors, sembla que no gaire impressionats per la seua figura incorrupta, li posen la mà al damunt i li lleven la mitra, l'anell pontifical, el bàcul, les sandàlies, la dalmàtica, etc., fins que el pobre sant queda tirat a terra i completament despullat. La cerimònia de deshonra no acaba, però, ací: els agosarats encara tenen prou atreviment per lligar-li el coll amb una maroma i treure'l de l'església. Un d'ells ha tret l'espasa i es disposa a tallar-li un braç, mentre els altres tracten d'arrossegar-lo. Cap d'ells no pot acomplir, però, els seus propòsits perquè, de sobte, tots cauen morts a terra. Durant els dies següents comença a obrar-se el miracle. A la tomba del sant apareixen tres forats dels quals comencen a sortir

quod grvida foret, et iam cum ad partum venisset, humanitatis specie mutata flammam ignis educebat terribilis ad modum draconis habentis capita quinque, et sextum incauda, a cuius flatu populi gentium obstupabant, et percutiebat lethaliter cauda gallos», Bartolommeo da Neocastro 1728: 1065). I, encara, la reina veu una dona amb les galtes mig tallades, els cabells arrencats i els braços nus, que, plorosa, se li adreça d'aquesta forma: «Ecce Draco iste gentem meam in regno suo conteret. Ibi filius meus a flatu suo peribit, campi tui meorum sanguine rubent» (*ibidem*). Cal dir que aquesta tècnica d'anticipació mitjançant profecies torna a observar-se en altres passatges. Al capítol 17 Neocastro ens presenta el rei Pere i el seu exèrcit a Alcoll, al nord d'Àfrica, abans, doncs, de l'anada a Sicília. Allà els catalans troben un vell anomenat Musalla, que posseeix el do de llegir el futur a les vísceres dels animals. Interrogat pel rei Pere sobre la fortuna d'ell i la de la seua gent, l'ancià pronostica bastant detalladament totes les vicissituds de la invasió francesa: «Dicet populus tuus: "fugiamus in regionem remotam, a multitudinem gentium cedamus". Et, Deo auctore, patientiæ tuæ cedet, et gloriaberis super gentem perditam. Vide quod semini tuo populus insularis addicitur, et marino proelio triumphabis. Perdes in montibus et locis planis innumerabiles filios Gallie sevientis. Proceres moriuntur unum unum post unum clade mirabili. Iam non sufficiunt campi corporibus, iam pestis in animalia transiit, et mortua igne peribunt; et in diebus illis fiet excelsior, et non erit ultima gloria regni tui» (Bartolommeo di Neocastro 1728: 1031).

17. L'actitud d'aquests soldats concorda amb la que ens transmet el ms. L de la *Crònica* de Desclot, que, com adverteix Coll i Alentorn, conté una breu interpolació segons la qual els francesos «prenien les ymages de santa Maria [e] dels crucifixes e trencaven-les, e dehien que allò éran ymages de paterins [és a dir, d'heretges] e dasonravan-les molt» (Desclot 1949-51: IV, 149-150, n. 6).

quantitats immenses d'uns insectes en la descripció dels quals Neocastro carrega la mà com ningú: tenen forma de mosques salvatges o de vespes molt grosses, amb dos fiblons (un al davant i un altre al darrere) i quatre potes (dos a cada part), que inoculen en homes i bèsties un verí potentíssim amb la seua mossegada o amb el simple contacte de les seues extremitats. L'aire es corromp i la pesta i la malaltia es fan generals a la host francesa, sense distinció de paratge o posició: 60000 homes moren. La *Historia Sicula* aporta, a més, un altre detall que demostra fins a quin punt la còlera divina podia ser capritxosa: la pestilència mai no va passar més enllà del riu Ter ni va afectar les zones dels voltants, de manera que només els assetjadors van quedar confinats en aquell microclima putrefacte.¹⁸

No deixa de resultar significatiu que també en Bartolommeo da Neocastro trobem la referència a la coneguda història del Vell Testament («Similem pestilentiam passus est a Domino populus Pharaonis propter peccatum eius», Bartolommeo da

18. «Audi Fili, si voles, quod grande et mirabile miraculum Christus Deus omnipotens ostendit pro quodam Sancto Patre, qui cum fuisset oriundus de nobili civitate Gerundæ, gratia Dei prævia, et meritis eius in episcopum civitatis ipsius fuit assumtus. Nominè proprio vocatur Sanctus Narcisus. Nobilis fuit et de nobili genere ortus. Scias Fili, quod in illa nobili civitate nullus potest clericus esse, nisi fuerit de legitimo thoro natus, nec aliquis in canonicum aliquo modo recipitur nisi pater miles fuerit et mater filia militis. Sic ergo ex ingenuis parentibus ortus fuit beatus Narcisus. Transacti erant anni cc et amplius usque ad tempus quo exercitus francorum venit, et erat ut prædicitur in Gerunda nobili et partibus convicinis. Beatus Narcisus, sicut Domino placuit, transiit de hac vita, et post transitum eius canonicè fuit consecratus et sanctificatum nomen eius per dominum Pontificem. Et sepultus exstitit positus in quadam pulchra ara albissimi marmoris, suspensa et posita sursum in pariete muri ecclesiæ Sancti Philei, qui latino vel siculo sermone dicitur Sanctus Philippus, quæ erat a collateralis, et est nobilis ecclesiæ episcopatus civitatis ipsius, et desuper arcam erat intitulatum: "Hic iacet Sanctus Narcisus de Gerunda episcopus gerundensis". Cum illi quidem hostes post conflictus habitos supradictum legentes epitaphium seu Scripturam in dedecus catalanorum dicentes quod catalani sancti fieri non poterant, revolutò lapide ab ostio monumenti. Cum vidissent sacrum corpus in nulla sui parte contaminatum, audentes tangere sacrum corpus, expoliaverunt illud, auferentes ab eo mitram, annulum pontificalem, crozam, dalmaticam, sandala et omnes vestes eius, deponentes illud nudum in terram. Sacrum quidem corpus iacebat in luto. Quidam senex gerundensis præ timore gallicorum stabat absconditus in quadam domuncula valde pauperrimus, et noctis crepusculo superveniente exiit et sacrum corpus beati Narcisi assumsit et abscondidit in quadam segete. Fili, scias quod non est odor adeo suavis aut similis odori corporis beati huius. Credas quod dominus ex alto prospexit quod isti carnifices in sacrum corpus beati Narcisi fecerant. Et ecce sequenti die tria foramina apparuerunt in arca monumenti fui in fundo, duo ab extremitatibus et unum in medio, et ab unoquoque quorum innumerable sinypes volantes exhibant adeo, quod ex ipsis ærem totum cooperuerunt. Erant quidem formatæ ad modum muscarum silvestrium seu vesparum grossarum volantium, habentes duos aculeos pungitivos, unum ex parte anteriori et alterum ex parte posteriori, pedes vero quatuor, duos a qualibet latere, inducentes pestem in pedibus et aculeis earum. Et volantes supersedebant super homines aut equitaturas vel alia animalia, et in quacumque parte hîminis vel equitaturæ aut animalis sedentes, locum ipsum mordebant, venenum ipsum interficiebant, et infantes moriebantur, nec poterat evadere postquam morsi erant nisi triduo. Fœtor cadaverum adeo ærem infecit, quod licet alii morsi non fuissent, præ fœtore tamen cadaverum cum ær exinde fuisset infectus, moriebantur. In hac pestilentia gallici nullum remedium invenerunt, nulla valuit medicina; alter alterum iuvare non poterat et videntur cærvatim subito et quasi inexorabili morte rapi. Præ illa pestilentia mortui fuerunt ibi de populo gallicorum

Neocastro 1728: 1111), i això demostra que molts dels mecanismes interpretatius amb què cròniques com les de Desclot o Muntaner basteixen la seua lliçó providencialista els connecten amb bona part de la historiografia de l'època. De fet, el referent de Faraó era sovint citat a les cròniques sicilianes en relació a la Guerra de les Vespres i la dominació francesa de l'illa. La crueltat de l'administració angevina feia que els sicilians se sabessen sotmesos al feixuc jou de Faraó imposat per l'«effrenata gallica feritate» (Amari 1969: II.1, 260, doc. x) i que veiessen en Carles d'Anjou l'arribada de l'Anticrist, com demostra una epístola tramesa pels ciutadans de Palerm als seus veïns messinessos per incitar-los a la revolta, que va ser inclosa al *Chronicon Siculum* i que, en la versió catalana medieval del *Libre de les conquestes de Sicília*, plora la dissort de l'illa «venida vilment axí com esclava A AQUESTS MALVATS FRANCESOS» (Biblioteca de Catalunya, ms. 2084, f. 22r; «tamquam serua es prauis Ismaelitit uiliter uenumdata», Amari 1969: II.1, 256, doc. x) i es demana: «Qual cosa pus dura o pus trista soferí lo poble de Israel en temps de Farahó?» (ibidem; «Quid durius, quidue miserius plebs Israelitica sustulit temporibus Pharaonis», Amari 1969: II.1, 256-257, doc. x). Aquesta carta va ser parafrasejada al c. 81 de Desclot i algunes de les seues fórmules van ser reutilitzades per moltes altres fonts, com Muntaner o la tradició italiana del *Ribellamentu di Sichilia*, el *Liber Jani de Procida* o la *Leggenda di Messer Gianni di Procida*.¹⁹ D'altra banda, l'associació de França amb Egipte i les seues adversitats sovinteja als textos profètics del segle XIV com el *Breviloquium*, d'autor anònim,²⁰ i la trobem també en Eiximenis (que cita

inter nobiles et populares plusquam LX. M. personarum. Similem pestilentiam passus est a Domino populus Pharaonis propter peccatum eius» (Bartolommeo da Neocastro 1728: 1110-1111).

19. Muntaner explica que els ambaixadors de Sicília van demanar auxili al rei Pere amb aquestes paraules: «Adoncs, sant senyor, hages mercè de nós e plàciat que vages pendre aquell regne qui és teu e dels teus infants, e llevals de la mà de Faraó, con així com Déus deliurà lo poble d'Irrael de les mans e de poder de Faraon, així, senyor, pots tu deliurar aquell regne de la man de la pus cruel gent qui e-l món sia, que-l món tan cruel gent no ha, lla on han poder, com són franceses» (c. 54; 710; vegeu també c. 60; 715). Cf. amb Desclot, segons el qual els sicilians «sabien bé que per nuyl hom no pudien venir a salvament sinó per lo rey d'Aragó; que tot axí com Moysès, qui deliurà, per la vertut de Déu, los fils d'Irrehel de les mans de Faraó, tot axí devien éls ésser deliurats de les mans de Karles per lo rey d'Aragó, ab la volentat de Déu» (c. 87; III, 87). Textos com el *Ribellamentu*, el *Liber* o la *Leggenda* també anuncien que l'hora de la llibertat per a Sicília ha arribat: «si comu liberau Moises lu pupulu di manu di Faraguni» (Amari 1969: II.1, 42).

20. Efectivament, dins el sistema de concordances emprat al *Breviloquium*, molt ben estudiat per Harold Lee i Marjorie Reeves (Lee *et alii* 1989), França s'associa a Egipte i Mèdia (és a dir, Pèrsia): «onus Egypti tangit iudeos, danaos, et francos seu Franciam, sic et Media tangit eam» (Lee *et alii* 1989: 172). Així, França és el regne destinat a ser humiliat per l'onzè rei de Dn 7,24, tal i com Antíoc va depositar Ptolemeu rei d'Egipte: «Sic consimiliter de medio istorum aliud regnum paruum egressurum est, de quo supra dictum est quod, potencior erit prioribus, et cetera, qui postquam deposuerit Ptolomeum regem Egypti, seu Francie» (Lee *et alii* 1989: 205). El candidat proposat per assumir el rol de l'onzè rei sembla clarament el rei d'Aragó (i, en concret, Pere el Cerimoniós), com hom explicita en glossar la concordança de Pèrsia i Macedònia amb França

Joaquim de Fiore): «Diu Joachim que en les profecies nostres aquell regne és entès e significat per Egipte, *per raó de la qual cosa conclou d'aquest regne que deu haver grans tribulacions e terribles*, segons que de Egipte és dit per los sants profetes parlant en figura d'aquest regne» (*Primer*, c. 245).

La historiografia siciliana ens ofereix, per tant, les úniques versions anteriors al segle xv que parlen d'una implicació directa de sant Narcís i fan sorgir la plaga del seu sepulcre profanat. En la historiografia catalana, les primeres cròniques que parlen ja obertament del «miracle de les mosques» són quatrecentistes. D'una banda, tenim les *Històries e conquestes* de Tomic i, de l'altra, l'anomenat *Sumari d'Espanya* de Berenguer de Puigpardines, que aprofita ben sovint el text del primer. En tots dos casos, el relat de la croada és bastant resumit i la referència al miracle molt puntual: convé notar que Tomic i el *Sumari* situen el començament de la pesta després de la caiguda de Girona i no parlen de la profanació del cos. Així, les *Històries e conquestes* només expliquen que, «après que Gerona fo presa, se sdevench un miracle en la dita ciutat, que de un cos sant que ha dins la sglésia de Sant Pheliu a qui dien sant Narcís, isqueren tantes de mosques blanques del seu vas, que los franceses que picaven prestament morien» (§63; Puigpardines 2000: 125).²¹

i Aragó: tal i com Darius de Pèrsia va ser derrotat per Alexandre, vingut d'un regne petit com Macedònia, de Catalunya ha de sorgir un monarca que culminarà la tasca començada ja per Pere el Gran, el vencedor de Carles d'Anjou i de Felip l'Ardit, mort a terres catalanes amb els seus croats: «Unde sicut regnum medorum regnum francorum per concordiam tangit [...] ita Macedonia Cathaliciam seu Cathaloniam, et sicut de Grecia seu Macedonia Alexander, rex paruus persona et despectus, ad percuciendum Darium regem medorum et ad cominuendum duo cornua eius egressus est, sic de Yspania, seu Cathalonia, egressurus est unus rex paruus persona et despectus ad percuciendum Darium regem francorum et ad cominuendum radicitus duo cornua eius, ut quod per regem Petrum qui cepit Siciliam inceptus est, scilicet Karulo de Sicilia expulso et vege Francie in Cathalonia mortuo et eius exercitu tam in terra quam in mari deuicto...» (Lee et alii 1989: 245). La casa d'Aragó sembla, doncs, la més apropiada per aconseguir aquesta missió escatològica, fet del tot natural si tenim present la curiosa etimologia que el *Breviloquium* atorga al mot Catalunya (*cathalicio* o *uastacio*, devastació), i que la destina al *dominium mundi* («nam Cathalonia a logos, quod est sermo, et cathalicio, quod est uastacio dicitur, quia, ut predictum est, *ultra quam credi potest uniuersa uastabit*», Lee et alii 1989: 207). En aquest sentit, Albert Hauf (en la «Introducció» a Pou i Martí 1996: 94-104) i Bohigas (1925: 24-49, vegeu 1982: 94-115) han cridat l'atenció sobre el rol atorgat per Eiximenis a la casa d'Aragó, coincidint de ple amb la tradició del *Breviloquium* o les visions de Joan de Rocatalada: «D'aquesta casa és profetat que deu aconseguir monarchia quasi sobre tot lo món [...] *Diu, axí mateix, que aquesta casa deu abaxar quasi de tots punts e temps la casa de França...*» (*Primer*, c. 247).

21. Cf. amb les dues versions del Pseudo-Puigpardines: ms. Y-III-4: «E seguí's un miracle, que-l beneyt sent Arcís féu que ixqueren tantes mosques que a tantes gents e bèsties com picaven, tants morien» (§63; Puigpardines 2000: 125); ms. Y-III-5: «E estant aquí, esdevench-se un miracle, ço és, que del cors de sent Arsis, isqueren tantes mosques blanques que quants francesos picaven, tants morien» (§77; Puigpardines 2000: 215).

2. LA PLAGA COM A CÀSTIG

De la lectura dels textos presentats, sembla apropiat concloure que, des de ben aviat, la historiografia medieval va interpretar l'inesperat final de la croada de 1285 des d'una perspectiva moralitzadora. De fet, es pot dir que Muntaner, Desclot, les *Gesta* o Neocastro posen al servei de la moralització un motiu folklòric ben tipificat al *Motif Index* de Stith Thompson com és el Q552.10 («Plague as punishment»), les primeres realitzacions del qual són, com a mínim, tan remotes com el ja citat *Exo-de*. Fa pocs anys que Anna Cortadellas (2001), molt encertadament, va adduir en relació amb la nostra història un text de Cassiodor que narrava el setge pels perses de la ciutat mesopotàmica de Nisibis. És clar que es tracta d'un motiu ben present arreu de la literatura universal, i per això no ens ha de resultar estrany retrobar-lo en un text del segle XII i tan poc vinculat a l'àmbit de la Corona d'Aragó com és la *Chronica regum Mannie et Insularum*, que reporta un miracle esdevingut el 1158. Segons la crònica, aquest any hauria arribat a l'illa amb cinquanta-tres naus i una host molt nombrosa Somerled, enemic irreconciliable del rei de Man, Godfred. Després del desembarcament es va produir una dura batalla, que va acabar amb la desfeta de Godfred. Llavors, l'estol de Somerled es va dirigir al port de Ramsey, ben a prop del qual, segons va tenir notícia l'exèrcit, hi havia una església dedicada a Sant Magald on es conservava un gran tresor, donat que el lloc era un segur refugi contra tots els perills de la mar i els viatgers que hi prenien terra entraven al temple i deixaven allà grans donatius i exvots preciosos. Un dels generals de Somerled, Gilcolm, en sentir totes aquestes explicacions, va ser envaït per la cobdícia i va demanar permís al líder per poder acostar-se al lloc amb els seus homes, sota el pretext de caçar alguns dels animals que pasturaven pels voltants i portar vitualles a la host, però amb la clara intenció de saquejar el temple. En aquest cas, l'intent de profanació és castigat també amb la mort. L'impíu expira entre grans dolors i en presència de tot l'exèrcit, que observa horroritzat com una multitud de mosques grosses i molt desagradables cobreix el sacríleg i el consumeixen a poc a poc («*tanta multitudo muscarum grandium et tetrarum circa faciem ejus et ora volitare, ut non poterant nec ipse nec qui ei assisterant eas abigere*»). Somerled i els seus guerrers senten tanta por que, immediatament, fan preparar les naus i, tan ràpidament com els és possible, embrenen el camí de retorn cap a les seues terres.²²

22. «Anno MCLVIII. (1158). Uenit Sumerledus in Manniam cum quinquaginta tribus nauibus, et comisit proelium cum Godredo, et fugauit eum, et totam insulam uastauit, et abiit. Godredus uero transfretauit ad Norwegiam querere auxilium contra Sumerledum. Licet hic introserere quoddam miraculum de sancto Machuto confessore. Eodem tempore, cum adhuc Sumerledus esset in Mannia in portu quo uocatur Ramso, nuntiatum est exercitui eius ecclesiam Sancti Machutii multis pecuniis esse refertam; hic enim locus omnibus

És evident, doncs, que la tradició oferiria als autors de les nostres cròniques suficients materials per interpretar els esdeveniments. Tot això ens mena, d'altra banda, a considerar l'episodi de les mosques de Girona com a model que va quedar ben gravat a la imaginació col·lectiva i que hom va tenir ben present en la narració de situacions històriques posteriors. Centrem la nostra atenció, per exemple, en

ad se confugientibus propter reuerentiam sanctissimi confessoris sui Machuti cunctis periculis tutum refugium existeret. Unus autem ex principibus ceteris potentior, Gillocolmus nomine, suggestit Sumerledo de prædictis pecuniis, nihilque pertinere assererat ad sancti Machuti pacem, si ea animalia, quæ extra ambitum cœmeterii pascabantur, ad uictum exercitus ducerentur. At Sumerledus negare cœpit, dicens se nullo modo posse permittere sancti Machuti pacem uiolari. E contra Gillocolmus instabat magnis precibus, postulans ut sibi cum suis daretur licentia eundi illuc, et reatum sibi imputari concessit. Quo audito Sumerledus, licet inuitus, permisit ei et dixit: "Inter te et sanctum Machutum sit, ego et exercitus incus innocentes erimus, nec prædæ uestræ participationem curamus." Tunc Gillocolmus lætus effectus uenit ad suos, conuocatisque tribus filiis suis et un'uersis suis clientibus, præcepit ut ea nocte omnes essent parati, quatinus primo diluculo, facto impetu, irruerent ex improvviso super ecclesiam sancti Machuti, quam diu ad duo millia distabat. Rumor interim peruenit ad ecclesiam de aduentu hostium; qui omnes tanto terrore perculit, ut multi ex populo qui ibi erant fugerent de ecclesia, et in abditis rupium et specubus se occultarent. Cetera multitudo, infinitis clamoribus, tota nocte misericordiam dei per merita sancti Machuti implorabant. Sexus uero infirmior, dissolutis crinibus, ejulantes, discurrerant circa parietes ecclesie, magnis uocibus clamantes: "Ubi es modo Machute, ubi sunt miracula tua quæ usque nunc operaberis in loco isto? numquid propter peccata nostra nunc discedes, et derelinques populum tuum in tali angustia? Et, si non propter nos, saltem propter honorem nominis tui hac uice nos adiuua!" His, et huiusmodi uocibus, motus, ut credimus, sanctus Machutus misertus, eos de instanti periculo liberavit, et hostem atroci genere mortis damnauit. Nam prædictus Gillo-Colmus cum se sopori dedisset in tentorio suo, apparuit ei sanctus Machutus toga candida præinctus, baculumque pastoralium manu tenens. Cumque ante lectum eius astaret, his cum uerbis aggredditur: "Quid", inquit, "mihi et tibi est Gillo-Colme? Quid tibi aut tuis nocui quia nunc disponis locum meum prædari?" Ad hoc Gillo-Colmus respondit "Quis", inquit, "es tu?" At ille ait: "Ego sum seruus Christi Machutus, cuius tu ecclesiam contaminari conaris, sed non proficies". Quo dicto, baculum, quem manu tenuerat, in sublime crexit, et punctum ei per core illius transfixit. At ille miser diro clamore emisit omnes qui circumquaque in papilionibus erant somno excussit. Iterum Sanctus eum transfixit, iterum ipse clamauit. Tertio Sanctus idem fecit, tertio ille clamauit. Filii uero ejus et omnes sui his clamoribus turbati accurrerunt ad eum, sciscitantes quidnam ei acciderat. At ille uix linguam mouere ualens, cum gemitu dixit: "Sanctus Machutus hic affuit, meque tribus ictibus baculo suo transfigens occidit. Sed ite citius ad ecclesiam eius, et adducite baculum et presbyteros et clericos, ut intercedant pro me ad sanctum Machutum, si forsitan indulgeat mihi quæ aduersus eum facere disposui." Qui celeriter iussa complentes rogauerunt clericos ut sumpto baculo sancti Machuti secum uisitarent dominum suum qui jam in extremis esse uidebatur. Narrauerunt autem eis omnia quæ ei contigerant. Audientes hæc presbyteri et clerici et cetera multitudo, gauisi sunt gaudio magno, miseruntque cum eis quosdam ex clericis cum baculo. Qui cum coram costetissent, uidentes eum iam pene exanimem, nam paulo ante loquelam amiserat, unus imprecatus est dicens: "Sanctus Machaldus", inquit, "quite coepit punire, non desistat donec te ad interitum ducat, ut ceteri uidentes et audientes discant locis sanctis maiorem reuerentiam præbere". Quibus dictis clerici ad sua sunt reuersi, post quorum discussum cœpit tanta multitudo muscarum grandium et tetrarum circa faciem eius et ora uolitare, ut non poterant nec ipse nec qui ei assisterant eas abigere. Sic cum magnis tormentis circa sextam diei horam expirauit. Quo defuncto tantus terror inuasit Sumerledum et exercitum eius, ut statim, accedente manu reumate, et nauibus fluitantibus, amouerent classem de portu illo, sique cum summa festinatione ad proprias terras sunt reuersi» (Munch 1874: 325).

un ítem poc conegut de la historiografia francesa del segle XIV, una *Crònica rimada* atribuïda a un misteriós Geoffroi o Godefroi de París. Fa bo de veure que un grup no gens menyspreable dels seus versos està dedicat a narrar-nos les lluites de Frederic de Sicília amb la dinastia francesa dels Anjou, que, tot i haver perdut l'illa com a conseqüència de la revolta de les Vespres, encara controlava el regne de Nàpols i aspirava a recuperar el domini sobre els seus antics territoris. Geoffroi se centra, sobretot, en la invasió de Sicília per part de Carles de Valois, el rei del vent i del *xapeu* al qual, recordem-ho, va ser donat el regne d'Aragó, i que ara es disposava a atacar el rei Frederic. No ens ha de resultar sorprenent el fet que, tot i tractar-se d'un autor francès, el seu retrat del Valois no siga gaire positiu i que, en canvi, mostre més simpatia per Frederic; cal tenir en compte que en la valoració que la historiografia medieval fa del controvertit personatge es detecta un fenomen semblant.²³ Si acudim a la *Crònica* de Muntaner, veurem que dedica un espai força considerable a aquestes lluites, concretament els capítols 190-198 del llibre. Muntaner censura Carles de Valois per acceptar la missió d'enfrontar-se a un membre del casal d'Aragó amb el qual, a més, també està emparentat (és el seu cosí germà), i es complau a descriure'ns detalladament com tots els seus intents de reconquesta de l'illa acaben en un absolut desastre. Els seus esforços, en efecte no poden fer res contra la ferma defensa de Frederic i els seus mercenaris catalans, que fins i tot el Papa lloa, elogi, sens dubte, interessant, per tal com el Sant Pare observa que el savi capteniment de Frederic és herència del rei Pere («par-nos que la Sicília així la'ns defendrà aquest com son pare e son frare han fet; e si ben s'és fadrí, ell mostrarà de qual casal és eixit», c. 191; 750). El ben cert és que bona part de l'èxit de Frederic es basà en la seua decisió d'imitar el pare i adoptar la tàctica de la guerra de guerrilles o «guerra guerrejada», que va resultar especialment efectiva: finalment, la pestilència i les escaramusses van esgotar la paciència i les forces de la host de Carlot.²⁴ Minvat, doncs, considerablement el poder de l'enemic, hom va veure clar que havia arribat l'hora de destruir el que quedava dels invasors a Sicília, però el jove rei va refusar la idea, adduint el seu parentiu amb Carles («ja Déus no ho vulla que nós façam tan

23. Villani valora molt negativament la intervenció de Carles a Sicília i en els assumptes italians (les pugnes entre güelfs i gibel·lins, bàsicament): «Messer Carlo venne in Toscana per paciario, e lasciòe il paese in guerra; e andòe in Cicilia per fare guerra, e reconne vergognosa pace» (l. 9, c. 50). Fracassada la campanya contra Frederic, haurà de retornar a França, «scemata e consumata sua gente e con poco onore» (*ibidem*).

24. La *Nuova Cronica* de Villani també parla de la «guerra guerriata» posada en pràctica per Frederic i els seus catalans: «ma don Federigo di Raona signore di Cicilia, non possendo resistere né comparire a la forza di messer Carlo in mare né in terra, con suoi Catalani si mise a fare guerra guerriata a messer Carlo, andandoli fuggendo innanzi di luogo in luogo, e talora di dietro a impedirgli la vittuaglia, per modo che in poco tempo sanza acquistare terra neuna di rinomo, se non Termole, messer Carlo e sua gente furono per malatia di loro e de' cavagli, per difalta di vittuaglia, quasi straccati» (l. 9, c. 50).

gran deshonra a la casa de França ni a ell, *qui és cosí germa nostre*», c. 198; 755). Si no vaig errat, Muntaner torna a jugar ací amb els contrastes. Carles de Valois no respecta els vincles familiars que l'uneixen amb Frederic, però aquest darrer mostra la misericòrdia tan característica dels seus antecessors i sí que sap valorar-los. Es tracta d'una interpretació dels fets, tot plegat, que coincideix en bastants punts amb els versos de Geoffroi de París:

Quant Charles entra en Cezile,
maint chastel prist et mainte ville,
car Dant Fédri qui là estoit
a défense po se metoit.
Porce que de son lignage ière,
mouvoir n'en vost avant n'arière;
ainz li menda que il féist
tout ou païs que il voustist,
que ja contre lui il n'iroit
ne de riens ne le desderoit.
Por ce, jusqu'au Fart de Meschines,
furent là les villes voisines
rendues à monseignor Challes
sanz fère guerres ne batailles;
et Fédriz, qui mal s'i contint,
en ses forterèces se tint
et lessa tout son pais corre,
ne en riens ne le volt rescorre [...]
Et quant mésire Charle l'ot
a guerroyer sa gent ensaingne;
mès petit i ot de gaaingne,
car les chastiax carnis estoient
et les citez riens ne doutoient
dont l'en les péust aségier:
si n'estoit pas moult de légier
prendre, car fortune clochoit
et l'iver ausint aprouchoit [...]
Cèle année desus nomée
avoit de grant gent assemblée
devant la cité de Palerme.

Charles ce fist en peu de terme,
et par armes i atendi
qu'a lui la cité se rendi:
et son fet ainsint entreprist
que autres plusieurs chastiax prist.
Mès tozjors ne pot ainsint fère,
car venuz li est un contraire
d'une chaleur qu'el pais vint.
Fontainnes tairir en couvint,
douxes eves troubles venir
et grosses mouches venir
plainnes de venin et d'ordure:
qui poins estoit de leur pointure
il les couvenoit à mourir,
que riens ne l'en pouvoit garir.
Ainsiques vint ceste tempeste
qui ne lessoit chevev en teste.
Ne destrier nul qui ne fust mort:
si en fu Challes moult mains fort.
A cel meschief fu amené,
quant son ost n'ot don estrené
fust de destrier qui fust de pris:
si i fu adont entrepris
que il ne sot que fère doie.
Et adonc Fédric li envoie
i mésage qui li a dist
que il vuidast sanz contredist
ainz qu'il soit prest sanz demourée
d'avoir bataille ordenée.
(vv. 181-494; *RHG*, 23, 91-93)

La interpretació que Geoffroi de París fa dels mateixos fets presenta força punts en comú amb la de Muntaner, sobretot perquè insisteix en el tarannà decidit però al mateix temps conciliador i noble de Frederic, que, en saber l'arribada de l'estol de Carles a Sicília, no mou ni un dit i el deixa prendre terra perquè és del seu llinatge. Misser

Carles no mostra, però, la mateixa actitud i comença a córrer l'illa sotmetent-la a cruels ràtzies. La conquesta de ciutats no resulta, però, tan fàcil com el saqueig, i en aquest sentit els èxits aconseguits pels francesos són més aviat escassos. D'altra banda, el temps juga a favor de Frederic, com ja havia fet amb el seu pare, perquè sobre Sicília s'abat una ona de calor espantosa que fa secar les fonts i que va acompanyada d'una pestilència de mosques molt grosses, especialment nocives amb les gents de Carles: són «plainnes de venin et d'ordure» i qui tasta el seu fibló mor sense remei. La tempesta de mosques no deixa «chevex en teste / ne destrier nul qui ne fust mort». És llavors quan Frederic li ordena a Carles que li buide la terra immediatament o que es prepare per a la batalla. Sense cavalls de guerra i amb una tropa delmada i de diverses voluntats, Carles ha de retirar-se i signar la pau.

Fet i fet, la narració de Geoffroi de París és el trasplantament a un moment històric diferent d'un succés —la derrota de la croada— que va quedar gravat a la retina de la França de l'època. La historiografia europea és unànime a l'hora de ponderar els efectes de l'ensulsiada francesa: Villani afirma que «questa impresa d'Araona fue colla maggiore perdita di gente, e consumazione di cavagli e di tesoro, che quasi mai per gli tempi passati avesse avuto il reame di Francia; che poi lo re appresso il detto Filippo e gli più de' baroni sempre furono in debito e male agiati di moneta» (l. 9, c. 105), judici que concorda amb els de Desclot («Mas ben sapiats que hanch tan gran pèrdua no féran franssesos da gents ne d'aver en negun feyt que comenssasen com en aquest feren, que no poria ésser dit ne esmat lo tresor, ne la riquesa, ne les gents, que perderen...») (c. 167; V, 141) i Muntaner («En tal punt s'entornaren que, aitant com lo món dur, en França, ne en tot son desheret, no oiran parlar de Catalunya que no els membre», c. 139; 720). Les paraules del cronista de Peralada resultaran profètiques: passaran segles abans que els exèrcits francesos tornen a envair terres catalanes. Quan ho faran, però, els exèrcits de Lluís XIV o les tropes napoleòniques, la vella llegenda serà reciclada per la producció escrita i la tradició oral de l'Edat Moderna, i la de 1285 esdevindrà només la primera i llunyana intercessió de sant Narcís i el seu estol mosquívol, amatent i constant defensor de la seua estimada ciutat de Girona. Aquesta però, ja és tota un altra història, que excedeix els límits del present treball.²⁵

JOSEP ANTONI AGUILAR ÀVILA
Universitat de València

25. Pel que fa a l'evolució de la llegenda de les mosques fins al segle XVII, vegeu Valsalobre (2003). Com a exemple d'aquesta pervivència, però, se'm permetrà de citar un text separat per més de tres centúries de les cròniques catalanes i de Geoffroi de París, i que cal creure redactat poc després del fracassat setge de Girona pels francesos de l'any 1653. Em referesc a una *Relación auténtica de la especial protección de san Narciso con sus*

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AGUILAR 2004: Josep Antoni Aguilar, «*Fieri pax per eum*: Carles II d'Anjou a la *Crònica de Muntaner*», *ER*, 26, 90-110.
- AMARI 1969: Michele Amari, *Guerra del Vespro Siciliano*, Palerm, Flaccovio, 2 vols.
- BARRAU-DIHIGO 1925: *Gesta Comitum Barcinonensium*, ed. Lluís Barrau-Dihigo, Barcelona, Fundació Rabell i Cibils, Viuda Romaguera.
- BARTOLOMMEO DA NEOCASTRO 1728: Bartolommeo da Neocastro, *Historia Sicula*, ed. Ludovico Antonio Muratori, a *Rerum Italicarum Scriptores*, Milà, III.
- BERENGUER DE PUIGPARDINES 2000: Berenguer de Puigpardines, *Sumari d'Espanya*, ed. Joan Iborra, València, Universitat de València.
- BOHIGAS 1925: Pere Bohigas, «Profecies catalanes dels segles XIV i XV. Assaig bibliogràfic», *BBC*, 6, 24-49.
- BOHIGAS 1982: Pere Bohigas, «Prediccions i profecies en les obres de Francesc Eiximenis», a *Aportació a l'estudi de la literatura catalana*, Barcelona, PAM, 94-115.
- BOUQUET ET ALII 1737-1904: *Recueil des Historiens des Gaules et de la France*, ed. M. Bouquet et alii, París, Imprimerie Nationale et alibi, 24 vols.
- CARTELLIERI 1904: Otto Cartellieri, *Peter von Aragon und die Sizilianische Vesper*, Heidelberg.
- CORTADELLAS 1998: Anna Cortadellas, «Les mosques de Girona: erudició i fantasia», *RdG*, 190, 44-48.
- DESCLOT 1949-51: Bernat Desclot, *Crònica*, ed. Miquel Coll Alentorn, ENC, 5 vols.
- ETTINGHAUSEN 1993: Henry Ettinghausen, *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*, Barcelona, Curial, 4 vols.

fieles hijos gerundenses, continuada en el prodigio de las moscas contra las armas francesas en este sitio de Gerona, por setiembre del año MDCLIII, impresa a Madrid aquell mateix any (reproducció facsímil a Ettinghausen 1995), que seria recollida als volums de l'*Espanya Sagrada* compilats pels agustins (Merino 1819: 317-319). Es tracta d'un text que, tal i com m'informa molt amablement el Dr. Valsalobre, es basa en models catalans del mateix tipus que se'ns han conservat (Ettinghausen 1993). Consta de dues parts ben diferenciades: en la primera l'autor, a base de citacions bíbliques i patristiques, fa un encès elogi del sant i destaca «que fue el valor de los españoles tal que obligó a los franceses a retirada tan cobarde, con pérdida tan considerable, como admiramos todos, con todo ha querido Narciso entendiera el enemigo le sobrauan aun moscas para humillar sus altas sobreruines pretensiones, castigo reservado para Dios, como claman las Escrituras Sagradas, y concedido a solo nuestro santo para la conservación y defensa de su querida ciudad; y hasta aora, no contra otro enemigo que francés, ni en amparo de otra ciudad, que Gerona». La segona és la reproducció d'una declaració feta davant notari per tres dels soldats francesos que van prendre part al setge que —ens diu— es conserva a Sant Feliu de Guíxols, i que, tot i la seua extensió, crec interessant de reproduir ací: «Universi et singulis attestor et fidem facio ego Hyacintus Soliuera auctoritate regia, ac admodum Reuerendi Domini Abbatis Monasterii Uillæ Sancti Felicis Guixolensis Ordinis Sancti Benedicti Notarius publicus substitutus in Notaria publica dicte Uillæ, a Domina Eulalia Axada uidua, uxore relicta magnifici Michaelis Axada quondam Notarii publici Barcinonæ, domini utilis et proprietarii eiusdem ut hypothecaria eius uita naturali durante, quod penes me fuit receptum infrascriptum instrumentum thenoris huiusmodi. Die uigesima septima mensis septembris, anno a Natiuitate Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo tertio in Uilla S. Felicis Guixolensis actum. Los magnificos Luis Laporta, gobernador de infantería francesa en la presente villa de San Feliu de Guíxols alojada, Juan de Fages, Abel de Bellavilla, capitanes de infantería francesa, y Guispert Osedrach, teniente y ayudante mayor, constituidos personalmente dentro la casa del magnifico Antonio Axada, ciudadano honrado de Barcelona y de Gerona en dicha villa de San Feliu, habitante en la plaza pública de dicha villa situada,

- ETTINGHAUSEN 1995: Henry Ettinghausen, *Noticias del siglo XVII. Relaciones españolas de sucesos naturales y sobrenaturales*, Barcelona, Puvill.
- GEANAKOPOLOS 1959: D. Geanakoplos, *Emperor Michael Paleologus and the West. A Study in Byzantine-Latine relations*, Cambridge, MASS.
- IBORRA 1998: Joan Iborra, *Les «Històries e conquestes del Realme d'Aragó e Principat de Catalunya compilades per lo honorable Mossèn Pere Tomich, cavaller, les quals tramès al molt reverent Arquebisbe de Çaragoça» (1438). Edició crítica i estudi lingüístic*, tesi doctoral, Universitat de València.
- JACCOPO DÒRIA 1862: *Iacobi Aurie Annales*, ed. Georg Heinrich Pertz, a *Monumenta Germaniae Historica*, Hannover, Impensiis Bibliopolii Aulici Mahniani, XVIII.
- JEAN DE JOINVILLE 1874: Jean de Joinville, *Histoire de saint Louis. Credo et Lettre a Louis X*, ed. Natalis de Wailly, París, Firmin Didot.
- LEE ET ALII 1989: Hubert Lee, Marjorie Reeves i Giulio Silano, *Western Mediterranean Prophecy. The School of Joachim of Fiore and the fourteenth-century «Breviloquium»*, Toronto, Pontifical Institute of Mediæval Studies.

y en presencia de mí dicho Jacinto Solivera, notario subscripto, a instancia del ilustre señor Doctor Joseph Duran, ciudadano honrado de Gerona, jurado en este presente y corriente año de dicha ciudad de Gerona, allá presente y personalmente asistiendo, mediante juramento por ellos y por qualquier de ellos en mano y poder de mí dicho Solivera notario, a Dios Nuestro Señor y a sus quatro Evangelios Santos extrajudicialmente prestado, han dicho, referido y concordés denunciado que estando ellos juntos en Santa Eugenia sobre la huerta de Gerona, donde el rey de Francia o sus ministros tenían puesto el sitio contra la dicha ciudad de Gerona, se apgaron contra dicho sitio gran muchedumbre de moscas verdes y azules extraordinarias; que ellos, dichos gobernador, capitanes y teniente, en Francia ni en otra parte han visto tal clase de moscas, las quales moscas mataron más de dos mil cavallos franceses de dicho sitio, los quales cavallos en picarles las dichas moscas se bolvían rabiosos y morían rabiando. Y al dicho capitán Juan de Fages le mataron quatro cavallos, y al dicho teniente mayor dos, en tanto que han acabado dichas moscas los cavallos de dicho sitio y armada francesa. Mas el dicho gobernador Luis Laporta, mediante dicho juramento, en presencia del señor Don Gerónimo Campero, capitán de cavallos, que es el que ha rendido la plaça de dichos franceses en dicha presente villa, y con los testigos abaxo escritos, ha dicho y referido que, estando él y el señor barón de Ales en dicho sitio, oyó dezir a dicho señor barón de Alés que en otra ocasión los franceses pusieron sitio contra dicha ciudad de Gerona para invadirla, y que las dichas moscas por medio de un santo que está en dicha ciudad de Gerona mataron asimesmo gran número de cavallos franceses de dicho sitio. De todas las quales cosas hago fee yo dicho Solivera notario, presentes por testigos Mosén Juan Custorer, Andrés Ramon, mercader, y Juan Pellicer, negociante, todos de dicha villa de San Feliu de Guíxols, a la confección del presente acto llamados. In quorum omnium et singulorum manu propria fideliter scriptorum fidem, ego Hyacinthus Soliuera Notarius memoratus, hic me subscribo, et meum solitum artis Notariae appono signum». Propose llegir aquest escrit, que, en efecte, adopta la forma d'una deposició de testimoni, a la llum d'un referent tan conegut com el *Cas raro d'un home anomenat Pere Portes*, perquè hi ha prou trets que els uneixen, com per exemple, l'ús d'uns procediments que atorguen versemblança no només al seu contingut, sinó que desdibuixen la seua natura literària i ens el disfressen de document oficial. D'altra banda, allò que resulta més destacable d'aquest text és, bàsicament, com tenia de present el seu autor el testimoni de les cròniques medievals. Només ens cal llegir la descripció dels insectes: «grande muchedumbre de moscas verdes y azules extraordinarias». Vet ací la clara influència de la tradició de les *Gesta* i de la *Crònica general* («partim erant lividae, partim virides»; «de l'una part eren blaves e de l'altra eren verdes»). De fet, que el referent era el de 1285 ens ho confirmen les paraules que el mateix governador d'infanteria atribueix a un dels capitosts de l'exèrcit, que recordava com, en una altra ocasió, també els francesos van posar setge a Girona i que un sant molt venerat a la ciutat va enviar contra els destrers aquella mateixa plaga.

- MATEU DE PARÍS 1872-83: *Matthæi Parisiensis monachi sancti Albani Chronica Maiora*, ed. Henry Richards Luard, Londres, 7 vols.
- MERINO 1819: Antolín Merino OSA, *España Sagrada*, Madrid, Real Academia de la Historia, XLIII.
- MIRET I SANS 1918: Jaume Miret i Sans, «Les mosques de Girona en les cròniques franceses», *Catalana*, 1.4, 79-83.
- MUNCH 1874: Peter Andreas Munch, *Chronicle of Man and the Sudreys, from the Manuscript Codex in the British Museum*, Douglas, Manx Society.
- POU I MARTÍ 1996: Josep Pou i Martí, *Visionarios, beguinos y fruticelos catalanes. Siglos XIII-XV*, Alacant, Institució de Cultura Juan Gil-Albert.
- RHG: *Recueil des Historiens des Gaules et de la France, cf. Bouquet et alii* (1737-1904).
- RUNCIMAN 1979: Steven Runciman, *Vísperas Sicilianas: una historia del mundo mediterráneo a finales del siglo XIII*, Madrid, Alianza.
- SALIMBENE DE ADAM 1905-13, *Cronica fratris Salimbene de Adam ordinis Minorum*, ed. Oswald Holder-Egger, a *Monumenta Germanie Historica*, Hannover, Impensiis Bibliopolii Aulici Mahniani, XXXII.
- SOBERANAS 1961: *Crònica general de Pere el Cerimoniós, dita també de sant Joan de la Penya*, ed. Amadeu-J. Soberanas, Barcelona, Alpha.
- SOLDEVILA 1963: Ferran Soldevila, *Vida de Pere el Gran i d'Alfons el Liberal*, Barcelona, Eidos.
- SOLDEVILA 1971: *Les Quatre grans cròniques*, ed. Ferran Soldevila, Barcelona, Selecta.
- THOMSON 1955-58: S. Thomson, *Motif-Index of Folk-Literature. A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Medieval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-books, and Local Legends*, Bloomington, Indiana University Press, 6 vols.
- VALSALOBRE 2003: Pep Valsalobre, «El senyor de les Mosques. Aspectes de l'evolució de la llegenda de les mosques de Sant Narcís fins al segle XVII i relació amb el "patriotisme sacre" a la Catalunya moderna», *RdC*, 189, 67-100.
- WIERUSZOWSKI 1971: H. Wieruszowski, *Politics and Culture in medieval Spain and Italy*, Roma.